

JOSEF VOJVODÍK: Extremum. Poezie výjimečných stavů [Extremum. Poetry of states of emergency]

Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2024. 358 s. ISBN: 978-80-7671-158-7

DOI: 10.31577/WLS.2025.17.2.13

© Institute of World Literature

Slovak Academy of Sciences

© Adam Bžoch 2025

Licensed under CC BY-NC-ND 4.0

Český bohemista Josef Vojvodík patří k humanitním vedcom, ktorí majú na dejiny českej i európskej literatúry a umení niekoľko zvnútornených a metodologicky dobre zvládnutých uhlov pohľadu. Pripomeňme tu pre celok autorovho výskumu a takisto pre jeho najnovšiu prácu *Extremum* tri podstatné: 1. je to vysoko vyvinutá schopnosť hermeneutického pohľadu a prepojenie výkladov diel básnictva a výtvarného umenia, ako ich už predviedol v monumentálnej monografii *Imagines Corporis* (2006), venovanej podobám a obrazom tela v českej moderne a avantgarde; 2. využitie postupov i postulátov fenomenologicko-antropologickej psychiatrie pre výklad kultúry, predstavených s Josefom Hrdličkom v komentovanej antológii *Osoba a existence* (2009); a 3. fokus na biograficko-skúsenostný aspekt poézie, ako ho prezentoval s Janom Wiendlom v monografii *Poezie a skutečnost existence* (2019), venovanej básnikovi Janovi Zahradníčkovi.

Najnovšia Vojvodíkova monografia je založená na zdvojennej perspektíve, zahrňajúcej jednak osobne traumatizujúce konfrontácie piatich českých básnikov (Robert Konečný, Zbyněk Havlíček, Josef Kostohryz, Václav Renč, Ivan Diviš) so svojou dobou, t. j. prevažne s československým stalinizmom, ale v niektorých prípadoch aj s nacistickou okupáciou, jednak interpretácie ich tvorby, pričom autor častejšie poukazuje aj na bližšie či vzdialenejšie paralely s výtvarným umením (európski surrealisti, Paul Klee, Jiří Balcar, František Kupka, ale aj Francisco Goya či Michelangelo). Jednotiacim prvkom častí o vybraných básnikoch sú zárezy do životného

kontinua a do fyzickej i duchovnej integrity, ktoré z existenčno-existenciálneho hľadiska možno považovať za extrémne – ide o väznenie, sociálnu ostrakizáciu, psychiatrickú skúsenosť či exil. Pojem extrém sa spája so skúsenostno-biografickou perspektívou, no keďže nadobúda výraz v špecifickom básnickom jazyku, v tvare a v individualizovanej, no zároveň univerzálnej obraznosti poézie, vyznačuje sa aj autonómnou fenomenologickou kvalitou. Predobrazy poézie extrémov alebo výnimočných stavov autor nachádza v romantike, resp. v romantizme (Novalis, Karel Hynek Mácha), čím tvorbu päťice českých básnikov situuje do línie básnickej či širšie estetickej moderny a táto myšlienka má ďalekosiahle dôsledky, pretože postulované extremum možno vzťahovať na poetiku i estetiku moderny všeobecne. Z Vojvodíkovej knihy vyplýva, že extremum je možné vyhlásiť nielen za jeden zo základných biograficko-skúsenostných predpokladov básnickej moderny, ale aj za jeden z jej najdôležitejších tvorivých princípov.

V súlade so zvolenou dvojitou perspektívou plní Vojvodíkova práca dve úlohy: na jednej strane podáva správu o spomínaných básnikoch, t. j. pripomína ich osudy, a na druhej strane predkladá výklad relevantnej časti ich diela z hľadiska krajnej skúsenosti, ktorou je životné ohrozenie alebo násilný zásah do personálnej integrity. Občas iba letmo predstavené životopisy tvoria súčasť martyrológie dejín českej kultúry a literatúry: vo všetkých prípadoch ide o básnikov marginalizovaných, ktorí vo viacerých životných okamihoch alebo obdobiach vnímali vyhro-

tenosť svojej ľudskej, občianskej, profesijnej i umeleckej existencie: psychiater Konečný napríklad predstieral počas okupácie schizofréniu a vyhol sa tak poprave; psychiater Havlíček zostal nenápadným, no bedlivým svedkom stalinistického teroru; Kostohryz a Renč boli odsúdení v päťdesiatych rokoch 20. storočia ako agenti Západu a najznámejší Ivan Diviš odišiel v roku 1969 do emigrácie. Ak v knihe viackrát padne meno Jana Zahradníčka, nie je to len preto, že tento veľký český básnik bol rešpektovaný všetkými piatimi, ale aj kvôli jeho otriasajúcemu osudu ako priamej obete československého stalinizmu.

Ouvertúra k autorovým výkladom poézie pozostáva takisto z dvoch častí – z historiko-metodologických kapitol „Záblesk meče“ a „Mezi sebetvořením a sebeničením“. Tieto kapitoly prinášajú konceptualizácie extrémnej alebo výnimočného stavu ako základnej situácie tvorcu či moderného subjektu podľa formulácií Jindřicha Štyrského, Carla Schmitta, Mauricea Blanchota, Jukia Mišimu, pred nimi Friedricha Nietzscheho, Novalisa, Clemensa Brentana a ďalších, resp. otvárajú úvahy o poézii ako hraničnej udalosti, inšpirované filozofom Oskarom Beckerom, a o básnikovi usilujúcom sa tvárou v tvár extrémnym životným situáciám o prepojenie medzi estetickosťou a bytím mimo horizontu heideggerovskej filozofie existenciálnej uvrhnutosti do sveta (Becker a s ním aj Vojvodík nanovo premýšľajú momentum výnimočného stavu ako akt vytrhnutia básnika z dejinnej situovanosti).

Zmyslom predložených výkladov poézie nie sú a ani nemajú byť bezprostredné básnické referencie na prvky konkrétnych životných skúseností tvorcov, ale osvetľovanie, ako sa výnimočný stav/extremum premieta do ich diela a ako prispieva k otváraniu nových uhlov básnického pohľadu. Práve to vedie k rozvoju individuálnych poetík, rozširujúcich možnosti výrazových prostriedkov i obrazov a prinášajúcich oslobodenie od dobových konvencií – prefiguráciou takehoto obohacovania repertoáru je pre Vojvodíka expanzia poetických prostriedkov v *Máji*

Karla Hynka Máchu (por. 61 a n.). V centre pozornosti hermeneutických výkladov päťice českých básnikov výnimočných stavov sa primárne nenachádzajú konkrétne výrazové prostriedky či básnické topoi, ale rámce, v ktorých dochádza k rozširovaniu spektra týchto prostriedkov. U Konečného zaujíma Vojvodíka napríklad prednostne jeho zvýraznenie antropologicko-teologickej reflexie, dotýkajúcej sa telesnosti ako základu prirodzeného postoja človeka a telesnej i zmyslovej skúsenosti so svetom (125); u Renča zameriava pozornosť na fenomén ne-miesta ako obnovený mytologický priestor pre básnickú imagináciu extrémnu (255 a n.); u Kostohryza je predmetom interpretovho záujmu oslobodená „suverénna reč“, svedčiaca o uvedomení si výnimočného stavu, v ktorom sa hovoriaci subjekt ocitá (242); u Havlíčka tvorí ústredný motív výkladu prelínanie perspektívy psychickej vyšinutosti a normálu, pretože toto prelínanie vedie podľa všetkého aj k rozšíreniu poetického priestoru (154 a n.), a napokon u Diviša zaujíma autora prednostne metahistorická perspektíva, ktorá otvára možnosti nedogmatického prístupu k dejinným udalostiam, petrifikovaným oficiálnou historiografiou (287 a n.). Vojvodík až následne podľa vlastnej úvahy, resp. podľa možností, ktoré ponúka básnický materiál, vo väčšej či menšej miere objasňuje aj používanie jednotlivých básnických prostriedkov. Jeho hermeneutický výklad sa zaobíde bez silenosti, a aj keď môže miestami pôsobiť v rovine interpretácie konkrétnych výrazových prostriedkov úspornejšie, je to preto, lebo autor vedome položil dôraz najmä na predpoklady rozumenia nie vždy ľahko objasniteľnej spirituálnej poézie. Autorova erudícia a výkladová subtilnosť sa v maximálnej miere realizujú v rovine predpokladov, zatiaľ čo v rovine výkladu poetických prostriedkov, našťastie, uplatnil devízu *nevyčerpať*.

ADAM BŽOCH
Ústav svetovej literatúry SAV, v. v. i.
Bratislava
Slovenská republika
adam.bzoch@savba.sk
ORCID: 0000-0002-3943-3669